

DE PARAULES AL VENT A LA FÀBRICA: CREACIÓ, EVOLUCIÓ I PUBLICACIÓ DELS PRIMERS POEMARIS DE MIQUEL MARTÍ I POL¹

ROGER CANADELL
Universitat Oberta de Catalunya
MONTSE CARALT
Universitat de Vic

*From Paraules al vent a La fàbrica: creation, evolution and publication
of the first poems by Miquel Martí i Pol*

Aquest article té per objecte resseguir la trajectòria de creació i publicació dels primers llibres de Miquel Martí i Pol i mostrar el canvi d'orientació poètica de la seva obra a partir de 1957 i fins a 1961. El «canvi de rumb» experimentat, tal com l'anomenava el mateix autor, va comportar el trànsit de la introspecció dels primers reculls, inclosa l'evolució de la seva crisi religiosa, cap a la «poesia social» d'*El poble* i *La fàbrica*.

*The aim of this article is to analyze the creation and publication process of Miquel Martí i Pol's early books, as well as to show the change of poetic orientation of his work from 1957 to 1961. This change of direction (in the poet's words) lead him from the introspection of his first poems to the «social poetry» of *El poble* and *La fàbrica*, a path marked by his crisis of religious faith.*

Paraules clau: Miquel Martí i Pol, poesia social, realisme històric, *La fàbrica*, *Veú incessant*, *El poble*.

Keywords: *Miquel Martí i Pol*, social poetry, historical realism, *La fàbrica*, *Veú incessant*, *El poble*.

Les dificultats viscudes durant el franquisme per publicar en llengua catalana van fer de les petites empreses editorials i dels certàmens literaris els reductes on acudien els escriptors per tal de veure publicada la seva obra. El poeta Martí i Pol va valer-se de totes les oportunitats d'edició que va tenir a l'abast per fer arribar la seva obra al públic i, malgrat els esforços, la major part dels seus poemes van restar inèdits fins a mitjan dècada dels setanta del segle xx. Aquest article pretén resseguir el procés creatiu i les vicissituds de la publicació de l'obra primerenca del poeta de Roda de Ter per mitjà de l'anàlisi de fonts primàries extretes dels fons personals de Miquel Martí i Pol, Bonaventura Selva i Josep Pedreira. L'aportació d'informació inèdita fins ara ha de permetre rellegir de manera més acurada l'obra escrita per Martí i Pol entre 1952 i 1961 i, alhora, contribuir al coneixement del context literari i editorial de la poesia catalana dels anys cinquanta i inici dels seixanta.

En la Nit de Santa Llúcia de 1953, Miquel Martí i Pol va guanyar el Premi Óssa Menor de poesia amb el recull *Paraules al vent*. Segons el biògraf Ignasi

1. El contingut d'aquest treball és el resultat de part de la recerca duta a terme per a l'elaboració de l'exposició que porta el mateix títol, preparada en el marc del II Col·loqui Internacional Miquel Martí i Pol celebrat a Barcelona, Vic i Roda de Ter els dies 17, 18 i 19 d'octubre de 2013.

Pujades, el plec de poesies que conformaven el llibre «abraçaven un període de catorze mesos: d'agost de 1952 a octubre de 1953».² Segons el poeta «*Paraules al vent* era ple de sentiment religiós i, tot i que hi apuntava la crisi, jo el vaig escriure amb la voluntat de refermar i manifestar la meva fe».³ La concessió del premi literari va comportar la publicació del primer llibre de Miquel Martí i Pol en l'editorial Óssa Menor, dirigida per Josep Pedreira, la qual cosa va significar l'inici de la projecció pública de la seva obra.

Veü incessant

El 14 d'agost de 1955 Martí i Pol va guanyar un premi accèssit al XII Concurs Parroquial de Poesia de Cantonigròs amb el poemari titulat *Veü incessant*. El jurat del certamen, format per Carles Riba, Josep Miquel i Macaya, Josep Pedreira, Jordi Sarsanedas i Joan Triadú, va premiar Miquel Martí i Pol pel recull de vint-i-un poemes escrits des de, probablement, la finalització de l'escriptura de *Paraules al vent* fins a octubre de 1954.

Arran del concurs, Josep Pedreira va prometre l'edició de *Veü incessant* al rodenc, el qual en una carta de 1956 enviada a l'editor reclamava la publicació del seu recull:

«[...] fa qui sap els mesos que us vaig escriure i d'ençà aleshores no he sabut mai més res de vós. Teniu encara el meu llibre, oi? Vull dir el que va premiar a Antoni l'any 54 [sic, 1955] i us va quedar dient que es publicaria. Penseu fer-ho? Jo no he pas perdut la confiança, i no podeu pas pensar com em faria content de saber que el teniu en el vostre pla d'edicions».⁴

En les múltiples cartes enviades a Josep Pedreira al llarg de 1956 s'aprecia la insistència amb què el poeta va perseguir el seu desig de ser publicat, gairebé com una necessitat vital:

«I ja que parlem de llibres: Què fa el meu? [...]»

M'ho dieu, si us plau? Penseu que en els meus llibres hi ha tota la meua vida, tot el que té algun valor i algun interès en la meua vida. Jo sóc els meus poemes i intento de ser-ho cada dia més. Vós sou el que poseu les meves idees en un pla absolut de realitat, i us ho estimo molt. No em crec prou important per a esperar que l'avenir s'ocupi de la meua obra i, malgrat tot, l'estimo desmesuradament [Març 1956].»⁵

2. PUJADES, Ignasi. *Miquel Martí i Pol. L'arrel i l'escorça*. Barcelona: Proa, 1999, p. 241.

3. *Idem*, p. 211.

4. PEDREIRA, Josep. *La col·lecció Óssa Menor de poesia catalana (1949-1963). Història i correspondència*. Mecanoscrit inèdit. Bellaterra: Fons Josep Pedreira, 1994. Càtedra Jordi Arbonès de la Facultat de Traducció i Interpretació. Universitat Autònoma de Barcelona.

5. *Ibidem*.

Veü incessant no es va poder publicar l'any 1956 a la col·lecció «Llibres de l'Óssa Menor» —tot i els esforços del poeta per evitar el mateix endarreriment que havia patit la publicació de *Paraules al vent*— per causa de les prioritats editorials que impedièn Pedreira de treballar en el llibre de Miquel Martí i Pol. Tot i la voluntat manifesta del poeta, *Veü incessant* ha restat inèdit fins a l'any 2013.⁶

El contingut de *Veü incessant* mostra com Miquel Martí i Pol continuava reflexionant sobre la seva relació amb Déu —iniciada ja a *Paraules al vent*— i, a més, manifestava per primera vegada una clara presa de consciència de la seva condició de poeta a «Si esbrineu d'un sol gest el secret dels meus versos»:

Si esbrineu d'un sol gest el secret dels meus versos
els heu arrabassat la meitat de la vida.
Perquè la força resideix a dir,
a repetir cent cops les paraules llegides,
a fer bandera de combat de les idees
apreses, una a una, lentament, amb esforç.

Si esbrineu d'un sol gest el secret dels meus versos
restareu afectadament sorpresos
i oblidareu aviat tot el que us he dit.
Perquè les paraules han de penetrar dins vostre
suaument, com la pluja d'hivern,
per tal que puguin fecundar el vostre silenci
i establir un corrent d'amor intens
entre tots els homes.

Que aquest és el destí, el gran destí dels poetes.⁷

La relació de Déu amb els homes per mitjà del silenci, entès com aquella «veü tramesa en la més pura absència de paraules», esdevenia una reflexió constant en tot el recull i, alhora, el poeta se servia de la paraula per establir la seva relació amb els altres homes.

El valor fonamental que el poeta atorgava a «la paraula» ja es feia present de manera explícita en el poema «Nosaltres, ben mirat...» de *Paraules al vent*, en què apareixen els subjectes «nosaltres» i «vosaltres», entesos com l'expressió d'una col·lectivitat genèrica que posteriorment es concretaria en les referències explícites al poble. A *Veü incessant* la poesia esdevenia l'art per mitjà del qual el poeta feia fecund el silenci dels homes i el silenci de Déu: «Jo sóc qui us parla en les tenebres. / La meua veü s'insinua / i creix lentament i segura dins vostre».

6. MARTÍ I POL, Miquel. *Veü incessant* (edició a cura de Roger Canadell i de Montse Caralt). Barcelona: Edicions 62, 2013.

7. «Si esbrineu d'un sol gest el secret dels meus versos...», de *Veü incessant*.

El fet que *Veü incessant* restés inèdit en forma de volum unitari, però, no va impedir que Miquel Martí i Pol n'inclogués algunes peces en poemaris publicats posteriorment: quatre van formar part de *Quinze poemes*,⁸ una de *Porto la tarda recolzada al braç*⁹ i tres de *Si esbrineu d'un sol gest*.¹⁰

Quinze poemes

Martí i Pol, veient que no podia publicar *Veü incessant* a Óssa Menor, va acceptar de bon grat l'oferta que se li fa fer des de la col·lecció «La Font de les Tortugues», de l'editorial homònima de ciutat de Mallorca. Jordi Sarsanedas, que l'any 1956 havia publicat *Algunes preguntes, algunes respostes* en aquella mateixa editorial, va fer de mitjancer entre l'editor i Miquel Martí i Pol, el qual va confeccionar el volum *Quinze poemes* amb una tria de textos escrits entre el setembre de 1954 i l'any 1956.

El 1957 es va publicar *Quinze poemes* i el mateix any Miquel Martí i Pol expressava en una carta enviada a Bonaventura Selva, el director de la revista artística i literària *Inquietud*, un cert desacord amb ell mateix pel que feia a la «idea» i la «realització» del recull:

«El quasi-llibre-de-poemes que t'adjunto per partida doble s'havia de publicar ja fa més de vuit o nou mesos i no ha sortit fins fa poques setmanes. Dic això perquè vull remarcar que jo ja no estic massa d'acord amb mi mateix quant a idea ni quant a realització tractant-se d'aquest recull. Les coses posteriors són d'un altre caire (el poema que et *donc* t'orientarà) i responen a un altre concepte i a un altre planteig. De més a més aquest recull té un gros pecat a la parròquia: una mena de desordre original provocat per la manca d'argument i de lligam entre els poemes. Es tracta de quinze coses aïllades que s'han aplegat sense cap altre ordre que en un de molt inconsistent de temps. Dic tot això més per a sincerar-me amb mi mateix que no pas per altra cosa. Tu ets un bon amic i val la pena que et parli com a tal».¹¹

Els *Quinze poemes* no van ser publicats per ordre cronològic d'escriptura. Tot i tractar-se d'un recull de textos que Martí i Pol ja tenia escrits en aquell moment, i malgrat el que ell mateix deia a la carta, el llibre no era «fruit d'una replega feta a l'atzar»¹² sinó que obeïa a una tria i a una organització pensada especialment per a la publicació.

8. «Només ens isolem en les petites coses...», «Hi ha un remolí a l'aigua on les paraules es fan dolces...», «Tota d'arrels la meua veü no creix...» i «Creieu en els prodigis...».

9. «Camí, potser retorn, a horitzons densos...».

10. «Lentíssim comiat...», «Tot el que puguem dir, germans, serà tan bell...» i «Som pelegrins cap al teu alt silenci...».

11. Carta de Miquel Martí i Pol a Bonaventura Selva. Fons privat Bonaventura Selva.

12. Nota de l'autor a *Quinze poemes*, dins *L'arrel i l'escorça. Obra poètica I*. Barcelona: Llibres del Mall, 1975.

El poble

En la carta enviada a Bonaventura Selva el poeta feia explícit el canvi d'orientació i de concepció de la seva poesia i revelava que aquell any —el 1957— havia començat a escriure textos «d'un altre caire». Selva va publicar al número 10 d'*Inquietud* (juliol de 1957) el poema que Martí i Pol esmentava a la lletra, «Cançó després de la pluja», el qual formaria part, posteriorment, d'*El poble*. És simptomàtic que aquest poema s'iniciés amb el vers «Ara el que cal és que tot recomenci», i que fos escrit l'abril d'aquell any,¹³ just en el moment en què estava acabant *El fugitiu*, llibre que ha estat considerat per la crítica com la manifestació poètica del final de la crisi religiosa. El recomençar esmentat apareix associat als elements significatius del poble, com «el pont», «les fàbriques», «el soroll del carrer» o «els homes que treballen fora vila» i que s'allunyen de la reflexió sobre la pròpia fe que apareixia en molts dels poemes escrits els anys anteriors.

Durant el mateix any de publicació de *Quinze poemes*, Miquel Martí i Pol va continuar escrivint intensament. Al fons personal de l'autor s'han trobat els poemes originals mecanoscrits, datats entre febrer i juliol de 1957, que més tard formarien part del recull presentat al XIV Concurs Parroquial de Poesia de Cantonigròs amb el títol *El poble*. Entre la data d'escriptura dels darrers poemes i la participació en el concurs no va transcórrer ni un mes, la qual cosa demostra que la primera versió del llibre ja havia estat organitzada i feta pública l'any 1957.

En una llibreta manuscrita, conservada al fons personal del poeta, s'han trobat descrites diverses escenes que no construeixen una narració unitària però que tenen en comú el poble de Roda de Ter com a escenari i com a protagonista. La lectura d'aquests textos permet apreciar que alguns dels poemes escrits des de febrer de 1957 i recollits a *El poble* partien i s'inspiraven en la idea inicial esbossada en prosa. Per exemple, si en el primer vers del poemari es deia que «El poble és un vell tossut», en la primera afirmació de la llibreta manuscrita es pot llegir que «El poble és vell, però gairebé no té història».

A més, s'hi descriuen el poble i els elements que el caracteritzen d'una manera que fa pensar inevitablement en alguns dels poemes més coneguts del recull. Així, la descripció suggestiva d'alguns paràgrafs coincideix amb la del poema «Inventari de poble», escrit el maig de 1957:¹⁴

El batlle,
el cap de la Guàrdia Civil,
tres capellans,
cinc regidors,
sis monges,
el president dels homes d'A.C.,
el president dels joves d'A.C.,

13. Data del poema «Cançó després de la pluja» extreta del mecanoscrit original. Fons Miquel Martí i Pol de Roda de Ter. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

14. Data del poema «Inventari de poble» extreta del mecanoscrit original. Fons Miquel Martí i Pol de Roda de Ter. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

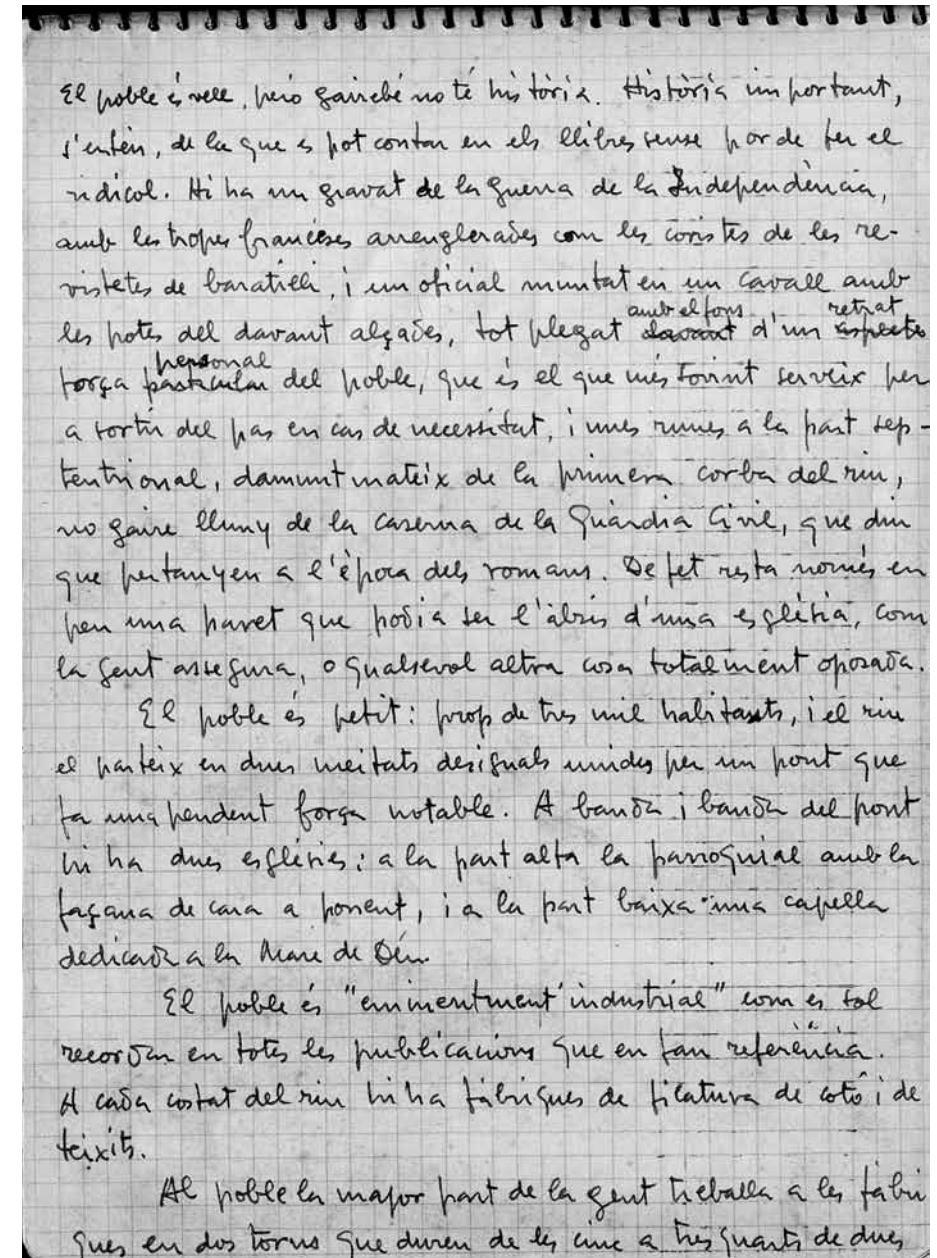
la presidenta de les dones d'A.C.,
la presidenta de les noies d'A.C.,
la presidenta de l'Associació dita de les Filles de Maria,
el president de l'Associació dita del Rosari Perpetu,
el president del Centre Catòlic,
el president del Club d'Esports,
el president de la Societat de Pescadors,
un agutzil,
dos vigilants,
tres metges
i algú més que hom anomena, també, forces vives.
[...]

Aquest poema reproduceix en vers, molt sovint amb les mateixes paraules, el següent fragment de la llibreta manuscrita:

«El poble és petit: prop de tres mil habitants, i el riu el parteix en dues meitats desiguals unides per un pont que fa una pendent força notable. [...] Al poble la major part de la gent treballa a les fàbriques en dos tornos que duren de les cinc a tres quarts de dues i de tres quarts de dues a dos quarts d'onze. Al poble, a les hores de treball, gairebé ni es veu ningú pels carrers, i els cafès romanen buits de gent fins que els manyans [...] han plegat, a quarts de sis de la tarda.

Al poble hi ha cinc cafès públics i dos que corresponen a dues entitats privades mal que siguin assequibles a tothom: el del Centre Parroquial i el de la Cooperativa. El poble compta amb quatre societats recreatives dedicades a fomentar i mantenir l'esport en diferents aspectes: la Societat de Pescadors, l'Agrupació Ocellista, la Societat de Caçadors i el Futbol, i amb tres societats: l'A.C., el Rosari Perpetu i les Filles de Maria. Al poble hi ha dos cinemes: un al carrer de baix, públic, propietat d'un senyor foraster, i un altre que pertany al Centre Parroquial [...]. Al poble, a més a més de moltes altres coses no menys importants, hi ha tot el que hem dit i tres capellans, el cap de la Guàrdia Civil, un veterinari, dos metges, un farmacèutic, el batlle, sis consellers i dos vigilants, que constitueixen allò que se'n sol dir les forces vives i ocupen llocs preeminents a les processons, i un estol de famílies emparentades entre si que s'odien cordialment i molta gent notable que fóra llarg d'anomenar, que parla de política i de futbol, i de dones i del temps i de qualsevol coneixement, en agradables tertúlies, a l'hivern, prop de l'estufa, o a l'estiu a les voravies, prenent cafè amb una mica d'anís al voltant de taules de fusta com les que la gent rica té als jardins, que només surten cada any en aquesta època com una agradable conseqüència del bon temps».¹⁵

15. Llibreta manuscrita amb notes i apunts sobre la vida quotidiana al poble de Roda de Ter. Fons Miquel Martí i Pol de Roda de Ter. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

Llibreta manuscrita amb notes i apunts sobre la vida quotidiana al poble de Roda de Ter. Fons Miquel Martí i Pol de Roda de Ter. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

Una vegada més, Miquel Martí i Pol va fer mans i mànigues per treure a la llum *El poble* amb l'editor Pedreira però les dificultats econòmiques van impossibilitar el projecte. No va ser fins a l'any 1966 que l'editorial Daedalus de Bartomeu Barceló va publicar el poemari en el número 7 de la col·lecció «La Sínia», i es va convertir en el segon llibre de l'autor que s'editava a l'illa de Mallorca. La segona edició del recull no va arribar fins al 1975, quan *El poble* va ser inclòs dins del primer volum de l'*Obra poètica* de l'editorial Llibres del Mall, amb canvis substancials en l'ordenació i amb l'afegit de dotze poemes aleshores inèdits.

Tant en una edició com en l'altra els poemes reflecteixen la realitat més immediata de l'autor mitjançant la descripció de fets quotidians i del treball diari («Com cada dia, avui també / la gent dirà bon dia quan em trobi / i les dones que renten trindran les mans vermelles / i un sol massís repintarà les fàbriques / quan els manobres alcin en triomf les gavetes»),¹⁶ de l'entorn físic dels vilatans («Dotze carrers, / un pont, / dos cinemes, / cinc cafès, / una església, / una plaça major, / dues places menors, / altrament dites placetes, / un passeig amb acàcies, / un edifici del segle XII / o bé del segle VI, / trenta-nou botigues, / una escola nacional, / una altra escola particular, / un col·legi per a nenes pobres, / sis fàbriques, / i tres-centes o quatre-centes cases indeterminades»),¹⁷ de la realitat aparentment amagada («Na Caterina, que ara jau a l'ombra / i escolta el transistor, farà l'amor, / si Déu vol, aquest vespre, / amb el marit d'una amiga que passa / les vacances a un poble de la costa»),¹⁸ del progrés col·lectiu i personal («Hi hagué un temps que al meu poble / la gent vivia en el temor de Déu / —ja parlo d'anys, és clar»),¹⁹ i del poble entès com una realitat completa, total («Tanmateix sembla / que en nosaltres perdura / i recomença el món o el poble: tot és u»),²⁰ on la vida individual esdevé la porta d'entrada a la consciència de pertinença a una col·lectivitat i a la seva història («Ara és l'hora de dir, / ara és l'hora de recordar que el poble persisteix / en tots nosaltres, / en cada un de nosaltres, / i que tot allò que hem fet / i tot allò que hem desitjat / és l'essència mateixa del poble / indestructible»).²¹

El poble, tal com va dir el mateix Miquel Martí i Pol, va significar «un canvi de rumb considerable» respecte als poemaris confegits amb anterioritat. En tot el llibre s'aprecia un gir radical tant pel que fa a l'objectivitat amb què el poeta descriu escenes del poble com per la focalització d'aquesta mirada en la realitat i l'entorn més propers. La llengua, volgudament despullada de tot artifici, s'adeia plenament a la intenció del recull i esdevenia, també, un element realista tan important com els espais del poble i la vida dels seus vilatans.

El poeta, conscient d'aquest canvi substancial que suposava el nou llibre, ho va expressar al seu amic, i també poeta, Antoni Pous amb aquestes paraules:

16. Poema «Avui també».
17. «Inventari de poble».
18. «Pícnic».
19. «Crònica».
20. «Matrimoni».
21. «Meditació última».

«Estimat amic:

El poble respon més a una mena de necessitat física que no pas intel·lectual. És, o pretén ser, allí on el sentiment transgredeix la voluntat i es fa acció per propi risc, amb un peu a cada banda, tanmateix, perquè bé cal justificar el poeta.

En *El poble* hi ha un fons operant d'amor (perquè estimar no és pas sempre sinònim de compadir) obtingut per via de comprensió, amb eliminacions successives dels elements subjectius del drama. No es tracta tampoc d'una vivisecció gairebé anatòmica, sinó d'un intent de fer transcendir la realitat objectiva, mesquina i tremolosa, amb la crossa d'una realització poètica de primer grau.

Això no vol pas dir que l'estil no suposí un esforç. Estic segur que tu ho comprens de sobres. Per al poeta autèntic (i suposem que jo en sóc) el risc de la vulgaritat és una dificultat notable si es tracta de donar vida —transcendència— a qualsevol fet insignificant. En el terreny de la lírica pura, on la realitat no té més que una vigència lateral, estrictament compaginadora, el poeta s'hi troba com el peix a l'aigua.

He fet, doncs, ús d'un llenguatge gairebé vulgar, d'una imatgeria inexistent, i d'una forma estètica aparentment vulgar per a enfortir, a la llarga, la meua posició d'observador en certa manera privilegiat i donar, al mateix temps, consistència i veu pròpia al contingut.

Hi ha, en aquesta tònica, alguns poemes fora de to. Ho són conscientment per a equilibrar el tot de cara a una possible publicació (no oblidis que sóc un orgullós). Els poemes que s'adiuen d'una forma més absoluta amb el títol i amb la idea matriu, resultaven excessivament estàtics. La dinàmica hi és donada per via de les addicions líriques que indico.

Tot i que estic ben content d'*El poble* el considero quelcom lateral i secundari en el que podria ser, amb el temps, la meua obra i vull dir que no penso perseverar ni en la idea ni en l'estil, massa sovint; tanmateix no en recuso pas res i penso que, si en si mateix pot tenir un valor notable, en un conjunt tampoc no hi fa cap mal paper». ²²

A «El realisme històric», inclòs al volum XI d'*Història de la literatura catalana*, Joan-Lluís Marfany²³ estableix els primers indicis del desenvolupament

22. Desembre de 1957. Fons Segimon Serrallonga, Universitat de Vic.

23. Segons Joan-Lluís Marfany a «El realisme històric», inclòs al volum XI de la *Història de la Literatura Catalana* d'Ariel, entrada la dècada dels anys seixanta apareix el terme «realisme històric», que es consolidarà com a moviment literari a partir del programa desenvolupat a *Poesia catalana del segle XX*, de Joaquim Molas i Josep M. Castellet. A finals dels anys cinquanta, però, es parlava de «novel·la o poesia social» com aquella literatura que tractava la temàtica històrica-realista, i que formaria part del procés cap a aquest «realisme històric». Hem de remarcar, però, que l'àbast del terme «realisme històric» com a moviment i els límits cronològics que pot presentar no són interpretats de la mateixa manera per part de tots els investigadors de la literatura. En aquest estudi ens referim a la «poesia social» en un sentit ampli i a «realisme històric» en un de més concret ja definit i aplicat a la poesia catalana del moment. Vegeu MARFANY, Joan-Lluís. «El realisme històric». A: *Història de la literatura catalana*. Vol. 11. Barcelona: Ariel, 1988.

de la poesia social a Catalunya en la *Quarta antologia poètica universitària 1952-1956*, editada a Els Llibres de l'Óssa Menor el 1956. Segons Marfany, en aquesta antologia alguns dels poetes joves «revelaven ja la nova poètica realista i compromesa»,²⁴ cosa que en la *Cinquena antologia poètica universitària 1956-1958*, publicada l'any 1959, «es manifesta ja d'una manera òbvia i dominant». Durant el curs 1958-1959, a més, es va fer un homenatge universitari a Antonio Machado, triat, també segons Marfany, «com a exemple i símbol pels poetes socials, al costat de Miguel Hernández».

Miquel Martí i Pol va escriure *El poble* de febrer de 1957 a desembre del mateix any, moment en què va enviar a Antoni Pous la carta esmentada. En la lletra, el poeta parlava, per una banda i amb cert sentiment de commiseració, d'un «intent de fer transcendir la realitat objectiva, mesquina i tremolosa» i, per tant, ja es referia a la realitat aplicada al pla poètic. Per l'altra, Martí i Pol comentava el seu ús, a *El poble*, d'una estètica simple, «aparentment vulgar» i la utilització d'un llenguatge també «gairebé vulgar». Cal entendre l'ús del terme «vulgar» sense cap connotació negativa; el poeta es referia a la llengua col·loquial usada i a la incidència popular que es pretenia amb aquell recull. Alhora que Martí i Pol insistia en la «vulgaritat» d'*El poble* també feia esment de la «imatgeria inexistente» com a recurs poètic, i d'alguna manera justificava davant d'Antoni Pous l'estil utilitzat. A diferència del «poeta autèntic», que usa una «lírica pura, on la realitat no té més que una vigència lateral», Martí i Pol feia de la combinació entre llengua i realitat quotidianes un fi poètic. Malgrat tot, i segons la mateixa carta, Martí i Pol es considerava —«i suposem que jo en sóc», diu— un d'aquests poetes autèntics per a qui suposava un esforç i un risc posar en pràctica aquesta confluència entre forma i fons «vulgars».

El 1961, a les pàgines del número monogràfic de la revista *Inquietud Artística* dedicat a la poesia recent, i en forma d'editorial, Martí i Pol apuntava el següent:

«Poesía será, pues, comunicación tanto como participación, y el poeta se considerará obligado a intervenir en el curso de la historia de un modo inmediato y casi brutal, arriesgando en su actitud mucho más su integridad de hombre que su condición de artista. [...] Lo que sí nos parece evidente es que la situación actual de la sociedad exige una rigurosa vinculación del poeta a su medio ambiente, so pena de perder una admirable oportunidad de aportar su ayuda a la conformación de un mundo nuevo. [...] Inquietud, que todos los años por estas fechas conmemora una de las manifestaciones poéticas más importantes de Cataluña: el "Concurs Parroquial de Poesía de Cantonigròs", quisiera sumarse, con este número dedicado por entero a la poesía, a la polémica suscitada por las nuevas tendencias, considerando, en primer lugar, la oportunidad de aportar cuantas pruebas puedan ayudar a esclarecer la cuestión y darle mayor resonancia popular.»²⁵

24. Marfany es refereix a textos de Josep Maluquer, tot reproduint els versos «Em sento poble / i cor de tots, / un amb la sang», i a Josep M. Ollé i Romeu.

25. *Inquietud Artística*, núm. 22 (agost de 1961), p. 1.

És prou evident, doncs, que *Inquietud Artística* volia sumar-se al debat sobre la «poesia social» i la seva popularització. El poeta començava l'editorial fent referència al preàmbul de *Veinte años de poesía española* de Josep Maria Castellet, i reproduïa la cita de Christopher Caudwell: «es imposible comprender la poesía moderna, a menos que la entendamos históricamente, es decir, en movimiento», la qual cosa suposava per a ell «una justificación a esta apertura hacia nuevos horizontes poéticos que viene realizándose y que tan amplio eco ha hallado en la mayoría de poetas jóvenes de todo el mundo».²⁶ Ara bé, Miquel Martí i Pol, es referia obertament a «moviment» i a una nova «orientación de la poesía», tot reflexionant i qüestionant fins a quin punt el poeta podia arribar a influir en el seu àmbit social, i conclouïa que si bé la incidència era fruit d'un procés lent —«la influencia se obtiene a través de un lento proceso de asimilación»—, l'apropament a l'entorn del lector i el poeta «puede ser constante e inmediata».²⁷ A més d'això, el poeta, en parlar de «l'actual» orientació que prenia la poesia, criticava l'esnobisme de certs autors «aun admitiendo que este fenómeno se origine por circunstancias histórico-sociales y no por decisión personal de todos y cada uno de los poetas adscritos al nuevo movimiento».²⁸

Martí i Pol, que en aquells moments es denominava a si mateix «cap de redacció d'*Inquietud*», en el número 22 de la revista reproduïa, entre d'altres coses, a) l'assaig «Poesia contemporània» de Salvatore Quasimodo, guanyador del Premi Nobel de literatura de 1959, traduït al català per Josep Junyent, «[p]or su poesía lírica, en la que se expresa la trágica experiencia de nuestro tiempo»;²⁹ b) una reflexió de Francesc Vallverdú sobre la poesia d'aquell any, «Poesia 1961»; c) poemes de Salvador Espriu, Josep Vicenç Foix, Pere Quart, Núria Albó, Anton Sala i Cornadó i Núria Sales, i, finalment, d) s'afegia ell mateix a la nòmina d'autors esmentats i hi publicava el poema «Do de l'esperança», datat el juny de 1961:

Hi ha cent prohibicions
per metre quadrat
resumides en una:
NO PENSEU, és pecat.
[...]
El millor és jugar a viure
sense viure

26. *Ibidem*.

27. «Editorial». *Inquietud Artística*, núm. 22 (agost de 1961), p. 1.

28. Aquest editorial confirma que Miquel Martí i Pol coneixia el moviment que posteriorment seria anomenat realisme històric, probablement de la mà d'un dels seus factors, Josep Maria Castellet, i del llibre *Veinte años de poesía española*. Cal tenir en compte, a més, que el crític i l'autor l'any 1961 ja mantenien una relació d'amistat, sigui mitjançant el correu o en trobades poc sovintejades. No és menys important fer referència a l'obra poètica, d'índole social, que l'autor rodenc va desenvolupar entre el 1957 i el 1961: *El poble* i *La fàbrica*.

29. «Salvatore Quasimodo, Premio Nobel de Literatura 1959». *La Vanguardia* (23 d'octubre de 1959), p. 10.

i criar greix amb un posat distret
i al diumenge el cinema i un tortell
de sis pessetes.³⁰

És simptomàtic que en el context literari de l'època i també en el debat recollit en aquell número d'*Inquietud Artística* Miquel Martí i Pol hi publicués un poema escrit recentment amb el qual es vinculava, a la pràctica, a l'aparat teòric exposat per Quasimodo. Així, tot referint-se al tedi i les limitacions imposats pel treball a la fàbrica projectava en un pla de realitat la duresa de la vida humana en un context de subordinació i, alhora, manifestava l'esperança com a recurs per a sentir-se «un home normal enmig dels homes / i estimar el pròxim com a un mateix», sense la necessitat de compadir-se.

Josep Maria Castellet signant com a testimoni de la unió matrimonial entre Martí i Pol i Dolors Feixas (1956). Fons Miquel Martí i Pol de Roda de Ter. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

30. MARTÍ I POL, Miquel. «Do de l'esperança». *Inquietud Artística*, núm. 22 (agost de 1961), p. 14.

La fàbrica

El canvi en la poètica de Miquel Martí i Pol, a més de manifestar-se a *El poble*, es va fer evident també a *La fàbrica*.³¹ El juliol de 1961 va escriure una carta a l'editor Josep Pedreira en què explicava la seva intenció de presentar *La fàbrica* al concurs literari de Cantonigròs:

«He presentat un altre recull al concurs. Porta per títol *La Fàbrica* i consta de vint-i-quatre poemes molt en la línia d'aquell que vaig llegir a Igualada el dia de l'homenatge a Carles Riba. Aquell mateix poema en forma part i em sembla que el conjunt ha quedat força reeixit. Potser més directe i rigorós, en l'aspecte temàtic, que no pas *El poble*, i sense gaire possibilitat de fer recordar Prèvert».³²

Martí i Pol havia llegit el poema «Do de l'esperança» a l'Homenatge a Carles Riba celebrat a Igualada el 18 de juny de 1961, i el va publicar, amb data del mateix mes de juny, al número 22 d'*Inquietud Artística* (agost 1961). Això indica que *La fàbrica* enviada a Cantonigròs es va acabar d'escriure el 1961 i va ser presentada a concurs probablement amb la intenció que la seva publicació no s'endarrerís o es veiés frustrada com havia succeït amb *El poble* i *Veü incessant*. Malgrat aquests esforços *La fàbrica* tal com estava concebuda en aquells moments —pels poemes que contenia i per la seva ordenació— no s'ha arribat a publicar mai.

En el fons personal del poeta s'ha trobat un exemplar de *La fàbrica*, mecanografiat en vint-i-sis quartilles grapades i que coincideix amb un altre enviat a Ricard Torrents poc després d'haver-se escrit. Probablement es correspon amb el recull presentat a Cantonigròs, atès que conté els vint-i-quatre poemes esmentats a Pedreira i que inclou el poema «Do de l'esperança», escrit el 1961. Aquest és l'únic recull que es conserva amb l'ordenació pensada originalment per Miquel Martí i Pol, la qual permet fer una nova lectura de llibre a partir d'una estructura fins ara inèdita: els quatre primers poemes presenten quatre dons: «Do de la paraula», «Do de la fe», «Do de l'esperança» i «Do de la caritat», amb què el «jo» del poeta encapçala una reflexió, personal i intimista sobre la vida i les experiències comunes viscudes enmig d'una població obrera («La gent que jo conec es lleva a toc / de sirena i esmorza i dina amb presses, / i havent sopat s'asseu davant la porta / de casa seva i vetlla la quitxalla / que juga pel carrer»)³³.

El poema «La fàbrica» inicia la segona part de l'obra, conformada per vuit poemes en què el treball a la fàbrica és esmentat explícitament per fer-ne evidents

31. *La fàbrica* compta amb dues versions editades per Llibres del Mall i El Bordiol. La primera, habitualment anomenada *La fàbrica-1959*, correspon al recull inicial que, segons l'autor, ja s'hagués pogut publicar l'any 1959; no va ser, però, fins al 1975 que *La fàbrica-1959* va aparèixer a Llibres del Mall amb una construcció i ordenació del recull feta de memòria per part de l'autor ja que no conservava l'original, segons explica a les notes de l'edició. La troballa posterior d'un original manuscrit va permetre, el 1976, publicar els sis poemes omesos en l'edició anterior.

32. Carta de Miquel Martí i Pol a Josep Pedreira (27/7/1961). PEDREIRA, Josep. *La col·lecció Óssa Menor de poesia catalana (1949-1963). Història i correspondència*. Mecanoscrit inèdit. Bellaterra: Fons Josep Pedreira, 1994. Càtedra Jordi Arbonès de la Facultat de Traducció i Interpretació. Universitat Autònoma de Barcelona.

33. «Do de la paraula».

la duresa, l'opressió viscuda per l'obrer, la jerarquització del treball i el cansament del col·lectiu treballador («Vindrà la nit del gran misteri / i haureu de treballar fins que el darrer / toc de sirena us alliberi»;³⁴ «La noia rossa que treballa als aspis / espera un fill per la tardor. Passeja / un ventre heroic i té els peus tan inflats / que s'ha hagut d'estripar les espadenyes»);³⁵

Els vuit poemes següents, el primer dels quals es titula «La gent», reproduïxen fidelment la realitat viscuda en un poble treballador («La gent que es lleva / quan encara és de nit, / ignora que el món recomença, / cada matí, / per la seva virtut, / que el sofriment l'agermana / amb milers d'homes / d'arreu del món»);³⁶

I els quatre darrers poemes reprenen el to de «Do de la paraula» inicial, i l'autor hi reflexiona sobre l'essència del seu «Ofici de poeta» («Faig: / tot el que puc per adaptar-me al ritme / de tots els que conec: / un per un i amb esforç, / perquè la meua veu els sigui / com un indret comú / com una taula»);³⁷

Així l'ordenació original i inèdita de *La fàbrica* a la qual ens hem referit és la següent:

Do de la paraula
Do de la fe
Do de l'esperança
Do de la caritat

La fàbrica
Nit de Nadal
Epifania
Balada
Val més que ho sapigüeu
Ordre de fabricació
No estem mai sols
Nova oració del pare nostre

La gent
In memoriam
Per a dir-ho en veu baixa
Ho dic sense cap prejudici
Per a tots nosaltres
Per a tots vosaltres
L'exiliat
Voldria que hi penséssiu

34. «Nit de Nadal».

35. «Balada».

36. «La gent».

37. «Penso, dic, faig...».

Penso, dic, faig...

Ofici de poeta

Quasi joc

Comiat³⁸

El 1972 edicions El Bardiol va publicar un nou recull, també titulat *La fàbrica*, fruit de l'espectacle titulat *La Creació*, del grup de teatre de Centelles Vermell x 4. El llibre, tot i mantenir el tema de fons i la motivació de *La fàbrica-1959*, contenia vint-i-un poemes nous, totalment diferents, amb l'excepció d'«Epifania».

L'any 1975, en la nota publicada dins el volum *L'arrel i l'escorça*, Miquel Martí i Pol explicava al lector el canvi de poètica que havia suposat *El poble* i que continuaria amb *La fàbrica*:

«Per comparació als dos llibres anteriors *El poble* suposa un canvi de rumb considerable en diversos aspectes, l'enumeració dels quals trobo que no em correspon de fer. Sí, en canvi, que vull destacar un fet, pensant sobretot en el lector que s'enfronta per primera vegada al conjunt de la meua obra. El canvi de rumb que dic no és la conseqüència més o menys capriciosa d'unes ganes d'estar «à la page», ni es va produir amb la brusquedat que la lectura d'aquest volum pot fer suposar».³⁹

En la nota, el poeta no acabava d'argumentar el perquè del gir poètic de la seva obra, però constata que aquest no es va produir amb la intenció d'estar «à la page». És obvi que Martí i Pol, en aquella introducció a l'edició de 1975, escrita amb perspectiva històrica, devia sentir la necessitat d'aclarir que el seu coneixement de la poesia de caràcter social era present al darrer dels llibres *El poble* i *La fàbrica*, però que aquests no havien estat escrits, en cap cas, amb consciència o intenció de pertànyer a l'anomenat realisme històric, teoritzat posteriorment.⁴⁰ El mateix Miquel Martí i Pol, referint-se explícitament a aquesta qüestió, deia a Pere Farrés en una carta de febrer de 1974:

«Sobre *La fàbrica* hi ha una anècdota que val la pena d'explicar. En Joaquim Horta va estar a punt de publicar-lo a la col·lecció «Signe». Ja tenia l'original i estava decidit a publicar-lo, quan una intervenció d'aquell mossèn Espinalt [...] va frustrar la cosa i em va fer quedar malament amb l'Horta i perdre, de

38. Aquesta ordenació respecta la de l'original i s'ha afegit un espai entre les parts proposades per visualitzar l'estructura comentada.

39. MARTÍ I POL, Miquel. *L'arrel i l'escorça. Obra poètica I*. Barcelona: Llibres del Mall, 1975.

40. El 1963 va publicar-se l'antologia *Poesia Catalana del segle xx*, de Castellet i Molas, en què definien i donaven nom al corrent i descrivien, en set punts, «les característiques de la poesia d'avui —a diferència de la d'un ahir immediat—»: 1) «l'actitud del poeta», 2) la «validesa de l'experiència poètica», 3) el «mètode d'abstracció de l'experiència real», 4) «el llenguatge», 5) el «protagonista del poema», 6) «l'objecte i de la poesia» i, a l'últim, 7) el «destinatari». Pel que hem pogut llegir a la carta de Miquel Martí i Pol a Pous, l'autor tractava algunes de les característiques que posteriorment Castellet i Molas definirien dins del programa del moviment.

passada, una avinentesa d'editar un llibre que hauria estat important, si més no perquè s'hauria anticipat, en temps i en profunditat, a bona part de la poesia "social" posterior.»⁴¹

Es constata, doncs, que Martí i Pol era conscient que amb *El poble* i *La fàbrica* hauria pogut ser considerat com a precursor de la poesia social en llengua catalana si els dos llibres s'haguessin publicat immediatament després de la seva escriptura. De fet, cap dels seus poemes va ser inclòs a *Poesia catalana del segle xx*, apareguda l'any 1963.

Conclusió

Totes aquestes qüestions detallades en l'article permeten comprendre com va arribar a ser de determinant per al coneixement i el reconeixement de l'obra de Miquel Martí i Pol el fet que part de la seva obra poètica no es publicués immediatament després de ser escrita. Com s'ha intentat documentar, els paratextos que han restat —i alguns encara resten— per estudiar en el fons personal de Miquel Martí i Pol, així com la publicació de l'obra inèdita, aporten una informació i unes dades valuossíssimes per a l'anàlisi i l'estudi del sentit i la incidència de gran part de la seva obra poètica escrita entre els anys cinquanta i principi dels seixanta.

41. Carta autobiogràfica a Pere Farrés (10-2-1974). Recollida a PUJADAS, Ignasi. *Miquel Martí i Pol. El llarg viatge (1957-1969)*. Barcelona: Proa, 2007.

«Cançó després de la pluja». Mecanoscrit original. Fons Miquel Martí i Pol de Roda de Ter. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

El poble
Inventari de poble
.....
"et plusieurs ratons laveurs"
.....
El batlle,
el cap de la Guàrdia Civil,
tres capellans,
cin regidros,
sis monges,
el president dels homes d'A.C.,
el president dels joves d'A.C.,
la president de les dones d'A.C.,
la president de les noies d'A.C.,
la president de l'associació dita de les Filles de Maria,
la president de l'associació dita del Rosari Perpetu,
el president del Centre Catòlic,
el president del Cluc d'esports,
el president de la Societat de Pescadors,
un agutzil,
dos vigilants,
tres metges
i algú més que hom apel·la, també, forces vives.

Dotze carrers,
un pont,
dos cinemes,
cinc cafès,
una església,
una plaça major,
dues places menors
-altrament dites placetes-,
un passeig amb acàcies,
un edifici del segle XII
o bé del segle VI,
trenta nou botigues,
una escola nacional,
una altra escola particular,
un col·legi per a nenes pobres,
sis fàbriques
.....
X centes

i tres centes o quatre centes cases indeterminades.
.....
Un farmacèutic,
dos estudiants de medicina,
sis músics,
dos escombriaires
a l'ensens enterramorts,
cinc criatures que estudien el batxillerat,
sis cambrers,
catorze chauffers,
un que viu amb l'esquena dreta,
vint-i-dos oficinistes,
un altre que viu amb l'esquena dreta,
dues centes, o dues mil, nenes uniformades,
un impressor,
cent cinquanta paletes,
un poeta premiat,
dotze aficionats al teatre,
els propietaris, i famílies llurs, de les trenta nou botigues,
dos cents manyans,
catorze modistes,
sis barbers,
dotze perruqueres,
un repartidor de periòdics
al mateix temps cobrador de contribucions
i cap d'empleats d'un dels cinemes,
un llibreter,
sis petits negociants,
dos ferres,
encara potser un altre que viu amb l'esquena dreta,
i mil cinc centes persones
repartides força equitativament
entre les sis fàbriques.

Dues sessions de cinema cada setmana,
quatre misses dominicals,
una audició de sardanes cada diumenge d'estiu,
cinc o sis processons a l'any,
tres dies de festa major,
quatre inundacions anuals

gairebé sempre de poca categoria,
cent vint-i-cinc dies de pluja,
dos cents quaranta dies sense pluja,
tres o quatre funcions de teatre,
uns exercicis espirituals,
innombrables tridus, septenaris i novenes,
tres o quatre ofegats,
un mes de Maria,
un mes del Sagrat Cor,
dos cents vuitanta dies de treball,
cinquanta casaments
- sis d'ells fets a corre-cuita-
vint-i-un morts,
quaranta naixements,
cinquanta cinc anys de lleials serveis a l'empresa,
setanta dues motocicletes,
sis festes gremials,
quatre festes de barri,
divuit borratxeres
-algunes d'elles cròniques-
un periòdic de publicació mensual,
un servei d'automòbils municipalitzat,
sis setmanes de Quaresma,
cinc excursions a Montserrat
amb inevitables visites nocturnes a Barcelona,
vint i tantes radiacions de partits de futbol,
dues curses ciclistes,
quatre festes anyals,
sis hores diàries d'absoluta tranquil·litat,
trenta, o trenta mil, novel·les radiofòniques,
cinc adulteris comprovats
i molts més sense comptar, evidentment,
un cor parroquial,
una família de mala nota,
un intent d'orquestra no massa reeixit,
cinquanta noies promeses,
dues centes noies sense prometre
i que envejen, secretament, la sort de les altres,

un assassinat cada vint-i-cin o trenta anys, dotze automòbils
particulars, molts diumenges perduts, encara molts més dies
de feina també perduts, algun temporal escadusser, un augment
sistemàtic de preus, sis famílies que van a viure a fora, mol
ta gent que s'odia cordialment...
et plusieurs ratons laveurs..
Maig 1957.

«Inventari de poble». Mecanoscrits originals. Fons Miquel Martí i Pol de Roda de Ter. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

